STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01563

ALE FENTSTER TSU DER ZUN

Kadia Molodowsky

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

קאדיע מאלאדאווסקי

אלע פענצטער צו דער זון

(שפיל און עלף בילדער)

פארלאג „ליטערארישע בלעטער"

ווארשע 1938

-37321-

Lm
5

Printed in Poland

K. MOŁODOWSKI
Ałe fencter cu der zun (drama)

Wyd. „Literarisze Bleter"
Warszawa, ul. Grzybowska 24

Druk. „Grafia", Warszawa, Nowolipki 7.

אויפפּירונגען קענען געמאַכט ווער
נאָר מיט דער הסכמה פון מחבר

פערזאנען:

בּוּם — א יינגל פון א יאָר עלף.

רחל לאה — זיין מאמע, אן אלמנה, א הענדלערין

מענדל
יאסל ראזשינקע
סימעלע פוילער
דייזל יונגאטש
הערשל
אנדערע קינדער
} זיינע חברים.

דער צעטראגענער שניידער — בּוּמס באלעבאָס.

נחומקע
דייזל יונגאטש
אנדערע בעזעלן
} ארבעטן ביים שניידער אין ווארשטאט

גראבע דאמע
דינע דאמע
} קליענטקעס.

מאקס גראבער — אן ארכיטעקט, אן אסטראָנאָם און א טרוימער

חנה רויזע
יאנקל יוסע
} די באלעבאטים, ווו גראָבער וווינט

הערשל בער — אן אלטער שכן זייערער.

יידענע מיט א פויגלש קולכל — א שכנה.

יידענע מיט באַסאָווער שטימע — א שכנה.

א סטאַליער, א שניידער און אַנדערע שכנים.
א בריוועטרעגער.
מנחם מענדל, א מעקלער.
ראַטשילדאָוויטש — דער גביר.
די גבירטע, די גבירטשיקעס.
סעקרעטאַרן, טעלעפאָניסטקעס, דינער.
שטים אין ראַדיאָ.
דער טורעם.
געסט, וואָס באַטראַכטן דעם אַפּאַראַט:
א מיניסטער.
א צייטונגס-מאַן.
צוויי רייכע דאַמען.
אַנדערע געסט.

בילד איינס

בום, אַליין אין שטוב, זוכט זיינע בוי־העלצלעך. די שטוב: אַ טיש, אַ פּאָר אַלטע בענקלעך, אַ גראַטקע מיט אויסגעשטעלטע טעלער, טעפּלעך און קריגלעך.

בום

אָנגעטון מיט אַן אַלט העמדל, קורצע הייזלעך, שיך־שקראַבעס.

ווו זענען זיי? אונטערן שאַנק?

זוכט אומגעדולדיק

אונטערן בעט? אויפֿן אויוון אינדערהויך?
אָבער ערגעץ זענען זיי פֿאַראַן.
און איך האָב שוין אויסגעטראַכט די באַן.

פֿאַרטראַכט זיך.

אָט אַזוי וועט גיין דער קוימען מיטן רויך.
און אָט אַזוי די רעדער.
טאַך־טאַראַך — טאַך־טאַראַך.

טאַנצט אויס דעם גאַנג פֿון אַ באַן

און אָט אַזוי די פֿענסטער
און אָט אַזוי דער דאַך.

זוכט די קלעצלעך און קען זיי נישט געפֿינען.

אַ גוטע מאַמע און שלעכטע!
זי ווייס נישט ווי עס וועט אויסזען דער וואָקזאַל.
אַזוי־אָ הויך ווי אַ טורעם ביי דער זייט,
און זען וועט מען אים זייער, זייער ווייט.

בום געפֿינט לסוף זיינע קלעצלעך, דערפֿרייט זיך שטאַרק, הויבט אָן בויען, טראָגט צו אַ טעלער, אַ טעפּל, אַ האַלגער־האָלץ, פּאַסט אַלץ אַריין אין דער אַרבעט.

אָהאָ, בעפֿאקט די קלעצלעך: אָטאָ זענען זיי.
טאָ גיב זיך, טעלערל, אהער א דריי.

פֿאסט אריין א טעלער

טאָ גיב זיך, טעצעלע, אהין א שאר.
און וואלגערהעלצל גיב זיך אויך א שפּאר

קלאפּט אריין א וואלגערהעלצל און זינגט ארבעטנדיק.

מיין באן, מיין באנעלע, בים, בים,
בום, בום,
די וועלט, די גאנצע וועלט,
פֿאָר ארום
בים־בים, בום־בום.
לויפֿט וואגאָן נומער איינס,
לויפֿט וואגאָן נומער צוויי,
און די רעדער טאראם, טאראראם.
אינדערהויך,
בלויער רויך,
איין וואגאָן פֿאָרט העט ווייט
ביז צום ים.

עס קומט אריין יאָסל ראָזשינקע, ער נעמט זיך גלייך העלפֿן
פֿונקט ווי ער וואלט די גאנצע צייט געארבעט, און ער זינגט מיט

יאסל ראזשינקע מיט בומען

זינגען

איין וואגאָן פֿאָרט העט ווייט
ביז צום ים.

בום

בלייבט שטיין אין באגייסטערונג אנטקעגן זיין באן, רופֿט אויס

פֿ א ס א ז ש י ר ן!

יאסל

פֿארשטעלט אים דאס מויל מיט דער האנט

שאַ, שאַ, שאַ,
און ווער וועט זיין קאָנדוקטאָר, האַ?

בום

איך.

יאָסל

שטופּט אַוועק

ניין, איך!

בום

איז טאַקע איך!

יאָסל

מיט שפּאָט

דו וועסט זיין קאָנדוקטאָר? טאַ זאָג, ווו איז דער טייך?

בום

יאָסל ראָזשינקעלע! דאָ גלייך!

יאָסל

גלייך? ווו גלייך?
אויף לינקס? אָדער אויף רעכטס?

בום

אין כעס

רעכטס, שמעכטס — הער זיך אויף צו שמירן,
אַז איך וועל זיין קאָנדוקטאָר
וועל איך שוין ווויסן ווו צו פירן.

בום דערלאַנגט יאָסלען גאָר אומגעריכט אַ זעץ. מען הויבט זיך אָן צו שלאָגן. אינמיטן געשלעג בלייבט בום שטיין, כאַפּט אַרויס אַ ווייס טיכעלע, הויבט עס אויף ווי אַ פרידנס-פאָן און רעדט געלאַסן:

שלום, יאָסל, חבר, פריינד,
דו וועסט זיין קאָנדוקטאָר, נאַ די באַן און פיר

טוט אָן יאָסלען אַ קאָנדוקטאָרסקע היטל

און איך? איך וועל זיין דער בויער,
דער אינזשעניער.

יאָסל און בום

רופן צוזאַמען

פּאַסאַזשירן!

די טיר גיט זיך אַ פּראַל אויף, עס גיבן זיך אַ שאָט אַריין „די פּאַסאַזשירן" דורך טירן און פענסטער.

מענדל מעלער

אויסגעשטירט אין קרייד, אין קויל, דאָס היטל אָן אַ זייט

בערל בלעזער

מיט אַ פלאַש אין האַנט.

ריוזל וינגבאַטש

אַ באָרהעס מיידעלע מיט אַ יינגלשן קעפל, געשוירן ענערגיש.

סימעלע פרילער

מיט אַ טעקע ביכער אין האַנט.

הערשל שאַפּער

מיט אַ טרייבל אין האַנט סיגנאַליזירט סדר.

נאָך קינדער

די קינדער שטעלן זיך אַרום דער באַן, באַטראַכטן.

ריוזל וינגבאַטש

צו יאָסלען

פאַרקויף מיר אַ בילעט!

יאָסל

און געלט, ריוזעלע!

ריוזל

ציילט אויף אַ פוסטער האַנט

נאַ דיר, געלט,
נאַ דיר שמעלט,
נאַ דיר גרעלט,
גיב אַ רעשטע, יאָסל פּעשטע!

קינדער לאַכן.

סימעלע

און איך פֿאַר אויך מיט סימעלע יוגגאַטש!

בערל גלעזער

שוין זי פֿאָרט!
די באַן איז נאָך נישט גרייט,
זי ריירט נאָך נישט פֿון אָרט,
אַבי זי פֿאָרט.

הערשל שאַפּער

גיט פֿלוצלינג אַ סיגנאַל מיט זיין טרייבל און שרייט אויס

אָבער גיין, אַזאַ־אָ באַן וועט ווייט נישט גיין!
מען דאַרף אַ לאָקאָמאָטיוו, אַ מאַשין,
די לאַמטערנעס דאַרפֿן ברענען רויט און גרין.

ריוזל

גערעכט, הערשל גערעכט,
אונטן דאַרפֿן זיין די שינעס,
עס דאַרפֿן פֿייפֿן, פֿייפֿן די מאַשינעס,
און די באַן דאַרף לויפֿן, לויפֿן, לויפֿן,
עס דאַרף קלאַפּן טאַך־טאַראַך די שרויפֿן.

זי גיט אַ קלאַפּ אַראָפּ דעם קוימען מיט דער האַנט.

הערשל שאַפּער

יאָסל, נעם דעם האַמער,
סימע, זיי נישט פֿויל,
דערלאַנג אַהער אַ זעגל
און שטיי נישט מיט אַן אָפֿן מויל.

אלע

ארבעטן

בום

קוקט מיט באגײסטערונג ווי די קינדער ארבעטן

אך, ווי פײן, די נײע באן וועט זײן!

אלע

ארבעטן און זינגען

מײַן באן, מײַן באנעלע,
בים, בים,
בום, בום.
די וועלט, די גאנצע וועלט,
פאר ארום.
בים, בים,
בום, בום.
און מיר די פאסאזשירן,
די באן וועט אונז פארפירן,
העט, העט,
העט, העט,
צו בערג,
צו טײַכן,
און צו שטעט.

די קינדער ארבעטן איבער דער נײער באן. אײן וואגאן באוועגט זיך שוין אויף רעדער.

הערשל

צו בוסען

פרווו־וואגאן נומער אײנס.

בום

גיט א פרווו דעם וואגאן, דער וואגאן פארט

ער פארט!

אלע

הורא! ער פאָרט! ער פאָרט!
מיר מאַכן ווייטער אונזער באַן,
און צו דער אַרבעט יעדערער און צו זיין אָרט.

רחל לאה

רחל לאה, בוםס מאַמע, קומט אַריין אינמיטן דער שמחה מיט פּעק אין האַנט. אַ מידע, בלייבט שטיין געפּלעפט, דערזעענדיק די כאַליאַסטרע

מזל טוב!

די קינדער צעלויפן זיך אין איין אויגנבליק, ווי נאָר זי רעדט אַרויס דאָס וואָרט: „מזל טוב!". עס בלייבט בלויז בום און די האַלב אויסגעבויטע באַן.

שוין ווידער די כאַליאַסטרע!
און איך האָב דיר געזאָגט:
אַט דער־אָ הערשל שאָפער זאָל נישט קומען אויף
מיין שוועל.
און פאַר אַרומלויפן מיט רייזעלע יונגאַטש וועל איך
דיר אָפּשינדן די פעל.

בום

שטייט און הערט זיך איין, רוקט אָן דעם דאַשעק אויף דער נאָז.

רחל לאה

זעצט פאַר

און וואָס איז געראָד ביי מיר אין שטוב
געוואָרן אייער קלוב?
עס וועט דערזען דער באַלעבאָס,
אָט די באַנדיטן, אָט די־אָ שנאָלן,
וועט ער זיך דאָפּלט דירה־געלט הייסן באַצאָלן.
און רעד צו אים:
בום, און בום, און בום,
נישט שטיף אַרום, און שטילער זיי, און שא, און שטום.
און וואָס דאָס טוט אַ גאַנצן טאָג? אַ קינד איז דאָס?

אָן אומגליק מיט אַ פּלאָג.
און האָרעווע פאַר דעם,
אַז אָן אַ טאַטן — — —
און אומעטום פאַרקריכט עס, אין אַלע שפּאַלטן.
נישטאָ מיט וועמען זיך אפילו אַן עצה האַלטן.
אַזאַ־אַ יונגאַטשיסקאַ האָט שוין געמעגט אַביסל צופאַרדינען:
כריען, דרייען,

זי ווערט אין כעס

כ'וועל דיך פון שטוב אַרויסטרייבן,
ווי ס'איז מיין נאָמען רחל לאה.

בוים

איך גיי אַליין אוועק,
איך וועל אויסבויען אַ באָן!

רחל לאה

מיט רציחה

אַ באָן?

זי כאַפּט זיך שלאָגן.

בוים

מיט צו להכעיס

מיט אַ וואָקזאַל און מיט אַ בריק!

רחל לאה

גיט זיך אַ וואָרף צו אים

בוים

ויע

אַנטלויפט.

רחל לאה

מרויעריק

ווו איז ער אוועק דער קליינער סמיק?

אַוועק...
ווער ווייס אויף וויפל טעג.

גייט אַרויס אים זוכן,

בום

קומט אַריין צוריק

נישטאָ די מאַמע,

הינטערן פענסטער דערהערט מען די קינדער זינגען

קינדער

מיין באַן,

מיין באַנעלע,

בים, בים,

בום, בום,

די וועלט, די גאַנצע וועלט

פאַר אַרום...

בום גייט אַוועק צו די קינדער.

(פ אָ ר ה אַ נ ג)

בילד צווי

עס רוקן זיך איינער נאָכן אַנדערן ווארשטאַטן. אַ סטאָלער־ווארשטאַט, אַ שלאָסער־ווארשטאַט, טאַטש־קעס מיט זאַמד־פירער, אַ שניידער־ווארשטאַט. די בילדער גייען דורך שנעל, איינער נאָכן אַנדערן.

1. אַ סטאָלער־ווארשטאַט. אינמיטן שטייט דער מייסטער. קינדער אַרום העלפן ביי דער אַרבעט. אויפן ערשטן אָרט שטייט הערשל שאָפער דאָס שאָפער־טרייבל שטעקט ביי אים אַרויס פון קעשענע.

הערשעלע

זינגט, אַרבעטנדיק מיט אַ זעגל

שנייד, זעג מיינע, טיפער און טיף,
און זינגט מיר דיין הילצערן ליד.
ס׳האָט מיין האָרן שוין לאַנג נישט געשפּילט.
דאָס ליד וואָס כ׳האָב ליב.

מייסטער

טיפער, טיף!

2. דער ווארשטאַט רוקט זיך אַוועק. ס׳רוקט זיך אַרויף אַ שלאָסער־ווארשטאַט. מענדל מעלער, אויסגעשמירט אין קרייד און מעל, אַרבעט אויפן ערשטן אָרט. זינגט.

מענדל מעלער

קלינג האַמער און שנעלער און שנעל.
ביז וואַנען די זון איז נאָך העל.
שלאָג האַמער און שטאַרקער און שטאַרק

כ'האָב לאַנג שוין מיין פויגל נישט געהערט,
מיין פויגל, וואָס זינגט אויפן באַרג.

פייפט אויס א פויגל-ניגון.

מייסטער

שטאַרקער שטאַרק!

עס רוקט זיך אוועק דער שלאָסער-ווארשטאַט.

3. ס'פאָרן דורך טאַטשקעס. קינדער פירן זאַמד. בערל פירט די ערשטע טאַטשקע. קינדער זינגען:

קינדער

פאָרט רעדער אַליין באַרג אַראָפּ.
פאָרט רעדער אַליין באַרג אַרויף.

און מיר וועלן אונזערע פּלייצעס,
א שפּאַן טאָן אין גאָלדענע לייצעס.

און אין גאָלדענע לייצעס געשפּאַנט
א פּאָר טאָן צום טייך און צום זאַמד.

פאָרט, רעדער, אַליין באַרג אַרויף,
פאָרט, רעדער, אַליין באַרג אַראָפּ.

אויפזעער

סטאָפּ!

4. א שניידער-ווארשטאַט. צוויי מאַשינעס קלאַפּן. צווישן די נעזעלן זיצט אויך בום.

שניידער

א צעטראָגענער מענטש, זוכט אַלע וויילע די נאָדל און די פאָדעם
די ווייבער, אָדער זייר זענען ,צו אַלדע גוטע יאָר, צו־גראָב,
אָדער זייר זענען, צו אַלדע ווייסטע רוחות, צו־דין.
נישטאָ עס זאָל זיין עפּעס א פּאַסיקער פּארשוין.

ווענדט זיך צו די געזעלן

איז מילא, זאָג איך אייך, אז אויב די מאַדאַם איז ברייט,
מעג מען פאַר איר מאַכן אַביווי דאָס קלייד.

אָבער אויב די מאַדאַם איז איידל
מוז שוין אַ קנעפּעלע זינגען לכה ד ד׳ל.

צו בומען

בום, נאַ דאָס בגדל, און זע דאָס נעטעלע זאָל שפּילן.

בום

עס וועט שוין שפּילן, שפּילן.

נחומקע

גיט אַ צי בומען פאַרן ארבל

בום, דו נייסט פאַרקערט.

בום

פאַרקערט, פאַרשמערט.

דרייט איבער דאָס געניי.

נחומקע

איצט נייסטו נאָך מער פאַרקערט!

בום

דרייט איבער דאָס בגדל

שוין גוט.

רייזל

זיפצט

שוין איינמאָל גוט!

שניידער

טוט אָן דאָס היטל און קלייבט זיך אַוועקגיין

הערט, איר זאָלט דאָ קיין נאָדלען נישט ברעכן,
איר זאָלט דאָ קיין פאָדים נישט רייסן.

ווערט אין כעס.

און דאָס מאַשינאָווע חזנדל זאָל נישט געדאַכט ווערן.

אין טיר שטעלט זיך דערהייל אריין די גראָבע מאַדאַם, וואָס פאַר איר מעג מען נייען אביזוי.

גראָבע מאַדאַם

אַז איך האָב אייך שוין יאָ געטראָפן, מוזט איר מיר צופּאַסן מיין זשאַקעט

שניידער

גיט אַ קוק צו בוטען

ס'איז שפּעט, מאַדאַם לעבן, ס'איז שפּעט.

צו בוטען

ניי גיכער, ליימענע הענט.

גראָבע דאַמע

איך מוז מיין זשאַקעטל האָבן מאָרגן אינדערפרי.

איר מוזט מיר צופּאַסן אָט איצט.

זי דערזעט דערוויל דעם זשאַקעט ביי בוטען אין האַנט

ער האַלט דאָך טאַקע אָטאָ מיין זשאַקעט.

אוידוויי איז מיר. אַזאַ געניי,

זעט נאָר די שטעך, אַ ווייַ געשריי.

שניידער

ער, זיין נעדעלע איז דאָך אַ שפּיגל.

אַזאַ באָלדענע אַרבעט וועט איר ערגעץ נישט קריגן.

רינגלעך

זינגען

אוי אַ זשאַקעטל, אוי אַ זשאַקעטל!

פאַר מיין גראָבער מומע עטל,

אוי אַ זשאַקעטל, אַ זשאַקעטל,

דין און גרין ווי אַ קאַרשן־בלעטל.

גראָבע דאַמע

אַנטקעגן שפּיגל

און אָט דאָ זאָלט איר מאַכן אַ פאַלב.

אויף אַ פינגער מיט אַ האַלב.

פוצט זיך אַקעגן שפּיגל

עס קומט אריין די דינע דאמע

דינע דאמע

צום שניידער

גוט וואָס איך האָב אייך געטראָפן!

שניידער

באגייסטערט

געטראָפן? איך ווארט אויף אייך!
און אייער קלייד איז ארויסגעקומען ווי א שפיגל.
א בלום. כאָטש נעם און טראָג ארום איבער דער
שטאָט דאָס ווייזן.

יינגלעך

גיבן א זעץ ארויס מיט א ניגון

אוי א קלייד, א זיידענע, א גרינע,
פאַר דער שיינער כלה דינה,
און אוי די נאָדלען לויפן, לויפן,
און דער חתן וויל אנטלויפן.

דינע דאמע

לאכט

אזוי גאָר? דער חתן וויל אנטלויפן?...

שניידער

צו די יינגלעך

שא, שטילער, זאָל דאָרט שטילער זיין,
כליזמרים גאָר אינמיטן דרינען!
די יונגען זענען מיר אראָפ פון זינען.

דריזל

צו בומען

בום, דו נייסט פארקערט:
דריי איבער שנעלער.

בום

פאַרקערט? ווי?

שנײַדער

דערזעט בומס אַרבעט

אוי ווײַ, פאַרקערט דער פּאַסיק.

פאַרביסן

ביסטו אַ בעל מלאכה, ביסטו אַ מזיק!
נחום, נעם דאָס דו אין האַנט אַרײַן
און גיב אַ נײ ווי ס'דאַרף צו זײַן.

דינע דאַמע

חנדלט זיך

אָט דאָ מאַכט מיר אַ פעלבעלע, און דאָ קנעפּל.
און דאָ אַ קעשענקע, און דאָ אַ לעפּל.

גראָבע דאַמע

קעגן צווייטן שפּיגל

און מײַן זשאַקעטל מאַכט אַביסל שמעלער.

שנײַדער

שמעלער איז שמעלער, ס'זאָל נאָר נישט פּלאַצן,
אָט דאָ־אָ בײַ די לאַצן.

דינע דאַמע

איך בעט אײַך אַ פעלבעלע אַזוי די ברייס, נישט גרעסער
און זאָל זיך פאַרמאַכן מיט צוויי שלעסער.

שנײַדער

באַגײַסטערט

מיט צוויי שלעסער.

גראָבע דאַמע

אַ נעטעלע אָט דאָ וועט זײַן די ליניע בלײַכער,
ווען נישט, וועט אויסזען ווי אַ זאַק.

דינע דאַמע

מאַכט מיר גאָר, גאָר שמאָל בײַם אָרבל,
װעט זײַן אײַנגעפּאַסט װי בײַ גרעטאַ גאַרבאָ.

גראָבע דאַמע

לאַכט

גרעטאַ גאַרבאָ...

ייִנגלעך

זעצן אַרױס מיט אַ לידל

אי גרעטאַ גאַרבאָ מיט דער דינער טאַליע,
אי גרעטאַ גאַרבאָ, די שײנע ליאַליע.
אַך, אַ דאַמע און אַך, אַ דאַמע,
צוקער זיס, װי אַ שטרודלדיקע פּאַנע.

דער שנײַדער, די גראָבע און דינע דאַמע גײען אַװעק.

ייִנגלעך

שרײַען אױס פּאַראַמאַל

בום, גיב אַהער דאָס מאַשינאָװע חזנדל.

— זאָל מען הערן אַבּיסל נגינה.

— זינג עפּעס פֿון פּאַריז.

— בײַ שױן, זינג עפּעס אַ ייִדיש ליד.

בום נעמט אַראָפּ פֿון שאַנק אַ ראַדיאָ-קעסטל, שטעלט עס אָן, די ראַדיאָ שפּילט טאַנץ-מוזיק.

נחומקע

בעסער זײַן אַ טענצער, אײדער אַ שנײַדער.

ער כאַפּט אַ טענצל.

ייִנגלעך

װײַז דעם טאַנץ, װי די מאַשינעס שטעפּן.

נחומקע גײט טאַנצן, בום דרײט אַזױ לאַנג די ראַדיאָ, ביז עס הערט אױף צו שפּילן.

ווינגלעך
אויפגעבראַכט
שטענדיק מאַכט ער עפּעס קאַליע.
— ער מיינט עס איז אַן אַרבל.
— ער מיינט עס איז אַ נאָט.
— אוי אַ בעל מלאכה, ווי זאָגט דער בעל הבית, אַ מזיק
בום שטייט דערהייל און באַטראַכט די ראַריאַ.

דרייזל
בום, אַז מען שפּילט אין פּאַריז, הערט מען טאַקע דאָ?

בום
יאָ.

ווינגל
אַזוי לאַנג לויפט דאָס געזאַנג, ביז עס קומט צו אונז אין קוימען אַריין.

דרייזל
באַליידיקט
וואָס עפּעס דורכן קוימען? אפשר גאָר דורכן פענסטער?
אפשר גאָר דורכן טיר?

נחומקע
דורכן טיר וואָלט דער בעל הבית נישט אַריינגעלאָזן.

דרייזל
בום, און פון נעכטן, וואָס מען האָט בעזונגען, קען מען היינט הערן?

בום
פאַרטראַכט
פון נעכטן? פון נעכטן ווייס איך נישט...
בום גייט און זעצט זיך אויף זיין אָרט און הויבט אָן נייען.

נחומקע

איצט איז נאָך מער פאַרקערט! צעטרען, דער בעל הבית וועט דערזען וועט ער מאַכן דעם גרויסן ויצעקו.

בוים

צאַקו, שמאַקו

ער דרייט ווידער איבער דעם בגד.

עס קומט אַריין דער שניידער, גיט אַ קוק ווי דאָס יעדעס ייִנגל טוט, בלייבט שטיין ביי בוימען.

שניידער

אייַ אַ בעל מלאכה, אייַ אַ מזיק,

דער רעכטער אַרבל ביים אַזוי, דער לינקער אָט אַזוי!

צעטרען, דערנאָך פאַרנייַ.

דערנאָך קער איבער אויף דער לינקער זייט,

רעדט שנעל

דערנאָך פאַרצי אַ שטיקל זייד,

דערנאָך פאַרפּרעס,

דערנאָך דו, מזיק בעל מלאכה, נישט פאַרגעס

אַריינצוציען אַ שטיקל פאָדעם.

גיט אַ וואָרף אויף אים דאָס בגדל. אין טיר בלייבט שטיין רחל לאה, מיט אַ טעפּל אין האַנט, קוקט אויף בוימען און שאָקלט מיטן קאָפּ מיט באַדויער.

בוים

שטאַרק צעטראָגן פון שניידערס געשריי, נעמט מיט דער נאָדל אויף אַ פּוסטן אָרט.

שניידער

לאַכט

זעט, זעט, זעט דעם בעל מלאכה.

בוים

דערזעט, אַז ער האַלט גאָרנישט אין האַנט. ער הערט צערולט, נחומקע דערלאַנגט שנעל בוימען דאָס זשאַקעטל.

גראָבע מאַדאַם

איך האָב אײַך געוואָלט בעטן, אַז די פּאָלב זאָל זײַן
נישט אָט דאָ־אָ, נאָר אָט־אָ דאָ־אָ!

װײַזט אין סאַמע מיטן הינטן.

דינע דאַמע

װײַזט אויפֿן זעלביקן אָרט.

(פֿאָרהאַנג)

שניידער

איך ווייס נישט, וואָס ער טראַכט, דער יונג,
איך ווייס נישט, וואָס ער קלערט דער תנא רבא,

צו בוסען

ניין, קיין שניידער וועסטו שוין נישט זיין

ער נעמט אים אָן ביי דער האַנט און פירט אים צו דער טיר.

רייזל

לויפט צו צום שניידער און כאַפּט אים ביי דער האַנט

ווו פירט איר אים בעל הבית?

שניידער

דערזעט דעם ראַדיאָ שטיין, כמעט אים אָפּ.

אָ! דאָס מאַשינאָווע חזנדל דיינס!

הערט אויפגעבראַכט

נאַ, נעם דאָס מיט!

גיט אַ שאַר דעם ראַדיאָ

נאַ, נאַריר דיין פאַריז!
דיין קאָפּ און קראַגן!
דיין קאָנסטאַנטינאָפּל!
גיי צו אַלדי רוחות און פאַרדריי מיר דאָ קיין קאָפּ נישט!

רייזל שטייט די גאַנצע צייט און קוקט אָן דעם בעל הבית, גרייט אים דורס צו זיין.

רחל לאה

גיט אַ שטעל דאָס טעפּל מיט איטפּעט

שאַ, שאַ, איז נישט קיין שניידער, איז נישט! וואָס איז אַזאַ ירידה!
איז נישט קיין שניידערשע פּאַסטריגע! שאַ!
איז אַן אַנדער לאַפּסעדריגע! ש־ש־ש־ש־אַ־אַ־אַ

רחל לאה, רייזל און בום גייען אַרויס. עס קומען אַריין די גראַבע און דערנאָך די דינע טאַראַטען.

בילד דריי

דער ארכיטעקט מאקס גראבער זיצט און באטראכט
א מאָדעל פון א הויז. עס איז טונקל אין צימער.

מאקס גראבער

צו זיך אליין

אַלע פענצטער צו דער זון!

עס צינדן זיך אָן די פענצטער פון זיין מאָדעל הויז

אַלע טירן ברייטע און אָן שלעסער,

עס צינדן זיך אָן ברייטע טירן

אַלע דעכער גערטנער!

עס צינדן זיך אָן גערטנער אויף די דעכער

און א טורעם! איבער דעכער וועלן שטיין די טורעמס,
הויך אין הימל זיך פארשניידן,
איבעררופן זיך מיט שטערן!

עס צינדט זיך אָן א הויכער טורעם

און די טורעמס זאָלן רעדן,
זאָלן א ווונק טאָן מיט אן אויג א שטאָלענעם צו
דער לבנה,
און די לבנה זאָל אן עפן טאָן א שייבל און א ווונק טאָן:
— א גוט מאָרגן, ווו פירן דיינע וועגן?

עס שווימט ארויס א ריזיקע לבנה, עס גיט זיך דאַרט אן עפן א שייבל, עס באווייזט זיך א קאָפ פון א לבנה-איינוווינער. דער ארכיטעקט באטראכט זיין וויזיע. אינמיטן דער סצענע קומט אריין בום. ער נעמט אראָפ דעם רוק-זאק פון אקסל, שטעלט זיך אוועק אן א זייט און באטראכט דעם ארום. גראבער באַמערקט אים נישט.

גראבער

האָט אפשר ביי אייך גערעגנט האַרציקע לבנה?

די לבנה פאַרלעשט זיך, בום גייט אַרויס אויפן מיטן צימער
נישט דרייסט

בום

ענטפערט אין פאַרלעגנהייט

ניין, עס האָט נישט גערעגנט, נאָר אַ פיינער וועטער.

גראבער

גיט זיך גיך ראַפּטאָם אַ דריי אויס צו בומען, דערזעט אים

האַ? אַ פיינער וועטער? און ווער ביסטו, פון וואַנען?

בום

אַנטלאָפן...

גראבער

אַנטלאָפן?... ביסטו מסתּם אַ...

באַטראַכט אים און זעט, אַז ער איז נאָך גאָר אַ קינד

באַנדיט? פאַרברענט אַ שטאָט?

בום

נאַיוו

ניין. איך האָב בעשטעלט פאַרקערט אַן אַרבל,
און פאַרקערט פאַרנייט אַ נאָט.

גראבער

אַ שניידער מיט דער נאָדל?...

ווייזט ווי מען נייט מיט דער נאָדל

בום

ווייזט ווי מען טרענט

גראבער

גוטמוטיק

האָסטו הייסט עס געטרענט?

בוים

בענייט און געטרענט...

גראבער

אזעלכע זענען דיינע הענט?

באטראכט אים די הענט

וואָס זשע וועסטו דאָ טון?.. עס איז נישט קיין אַרבעט דאָ... אַז דו וועסט קאַליע מאכן מיר מיין מאָדעל, איבערשטעלן אַ ווינקל, איבעררוקן אַ פּונקט.

ווערט בייז

וועל איך דיך אַראָפּוואַרפן פון אַלע טרעפּ...

בוים

רעדט ערנסט, ווי אַ דערוואַקסענער

זענט איר דאָך ערגער נאָך פון בעל הבית, פון שניידער. ער האָט געוואַרט ביז איך וועל מאכן שלעכט..

גראבער

שפּאַנט איבערן צימער און בלייבט פּלוצלינג שטיין אַנטקעגן בוימען

און דאָס אַלץ דאַרפסטו אויסלערנען, אויב דו ווילסט בלייבן מיט מיר.

ער עפנט אויף רעדנדיק אַ שאַפע מיט ביכער

בוים

קוקט ערנסט אויף די ביכער

אויב מיין קאָפּ וועט נעמען...

גראבער

עפנט אויף אַ שאַנק מיט מאַנוסקריפּטן

און דאָס אַלץ מוזסטו פאַרשטיין, אויב דו ווילסט בלייבן מיט מיר.

בוים

גוט.

גראַבער

פֿיערלעך

און איצט, איצט טו אָן דעם כאַלאַט!

ער דערלאַנגט אים אַ כאַלאַט

און שטעל זיך אַרבעטן.

גראָבער פֿירט אים פֿאַר אַ האַנט אַרויף אויף די טרעפּלעך, און שטעלט אים אַהעק בײַם טעלעסקאָפּ. עס שווימט אַרויס אַ ריזיקע לבנה, אַ שויב עפֿנט זיך, עס באַווײַזט זיך אַן איינ-וווינערין פֿון דער לבנה, בים פֿאַלט אַראָפּ פֿון די טרעפּ פֿון איבעראַשונג.

(פֿ אָ ר ה אַ נ ג)

בילד פיר

חנה רויזע מיט יאנקל יוסען ראַמען-צו גראַבערס צימער און באַוואונדערן די מכשירים. חנה רויזע א פעסל, א קײלעכדיקע ײדענע, און אפילו דאָס טשי-פּיקל אויפן קאָפּ זעט אויס ווי א דעקל פון א פעסל. יענקל-יוסע, פארקערט, א לאַנגער, א דאַרער, אפילו דאָס היטל גייט ביי אים מיט א שפּיץ ארויף.

חנה רויזע

האלט אין האַנט א ווינקל-מעסטער

גאָרנישט צו באַגרייפן.
נאָר זיך קלאַפּן און זיך פּייפן,
שטענדיק.
צי מיטן האַמער,
צי מיט דער צוואַנג,
און וואָלט כאָטש זיין אין דעם עפּעס א גאַנג . .

יאַנקל יוסע

העלפט אונטער

כ׳אַלט מען זען אן ארבעט.
א שטול געמאַכט, אָדער א טיש, אָדער א באַנק,
זעט מען גאָרנישט, נאָר קלינג און קלאַנג.

ער נעמט אין האַנט א מאָדעל-טורעמל

און הייזעלעך אזויווי פאר די פּופּעס,
פיגורל ווייסט זיך ווי מען רופט עס.

הנה דוויזע

און גיב אַ קוק און זע נאָר,
העמדלעך און העלצעלעך, ווי שפּענער.
און דראָטן און העקעלעך און עפּעס אַ מין מאָדנער שלאָס,
סיידן כשוף מאַכער,
נאמנות אַ פּאַרדראָס.

יאנקל יוסע

מעשה מאַנצביל

רעד קיין נאַרישקייטן נישט,
נישטאָ שוין מער קיין כשוף מאַכער,
ווי נישט ווי געפינט זיך נאָך אַ זנאַכער,
אָבער נישט אַזוינע זענען אונזערע פאַרשווינען.
איר די דראָטן, זאָגסטו, איר די מאָסן?
עס קען גאָר זיין, עס איז אַזאַ פּרנסה.

אין צימער שלעפּט זיך אריין הערשל בער אין אַ וואַטענעם מאַנטל, אַ וואַטענע היטל חי סאַמע אין ווינטער. אַביסל איז ער טויבלעך און רעדט דעריבער זייער הויך

הערשל בער

דערהערט אַ קלוגן שמועס, בין איך געקומען.

יאנקל יוסע

רב הערשל בער, צו וואָס דער פּעלץ, עס איז דאָך זומער?

הערשל בער

זומער, זאָגט איר, זומער?
וואָס זענען איצטער פאַר אַ זומערס?
קאַלט און ווינטיק, מען ווערט דערפראָרן...
נישטאָ שוין מער די זומערס די אַמאָליקע, פון יענע יאָרן.

הנה דוויזע

געפינט עפּעס אַ מאָס

א מאָס? א ווינטמיל...
וואָס מאָלן זיי דאָרט, וואָס?

הערשל בער

זיי? מיט זיי, וואָס איז דאָ צו רעדן?
מאָדנע מענטשן, פּונקט ווי שדים.

חנה רויזע

אָבער וואָס איז זייער טועכץ פּאָרט?
נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נישט קיין
מענטש סתּם,
נאָר מען קלינגט, מען קלאַפּט, מען מאַכט א טאַראַראַם.

יאנקל יוסע

און דער קליינער, אַט דער בום,
דרייט זיך אויך ארום,
פּונקט ווי ער, ווי גראָבער.
ווער איז ער? פון וואַנען?
אָט פּונקט ווי פון איין טאַטן און פון איין מאַמען.

חנה רויזע

גוטמוטיק

א מאָדנער יונג!
אַלץ ווערט ביי אים פאַרברענט,
אָט איז ער שטיל, און פּלוצלינג קריכט ער גאָר
אויף גלאַטע ווענט.

אין פענצטער שטעלט זיך אריין א קאָפּ פון א שכנה, מיט קאַרבירטע האָר, זי פּישטשעט ווי א פויגל.

שכנה

טאָ וואָס איז שוין די פּעולה,
אז עס טויג נישט די גאַנצע שולע
דאָס גאַנצע קלינגעריי.

הערשל בער

עט, עס איז קיל און שפּיר.

חנה דרויזע

זיי זענען מאָדנע בריות,
איך קען אַן אַנדערש מאָל אַפּילו נישט פאַרטראָגן,
מעגסט בײ זיי דאָס קישן צונעמען וועלן זיי
א וואָרט נישט זאָגן

שכנה

אוודאי עס קומט זיי אָן גרינג,
די גאַנצע אַרבעט זייערע, נאָר קלאַנג און קלינג.

אין פענסטער באַווייזט זיך אַ קאָפּ פון נאָך אַ יידענע, וואָס רעדט מיט אַ בּאַזאָנדערע שטים.

יידענע

שוין איינמאָל פאַרשווּנען דאָ ביי אייך,
שבת און וואָך,
אַלץ אין איין לאָך.

שכנה

איך זאָג אייך, מיט אַזעלכע מענטשן אַ סכּנה,
איך האָב איינמאָל אַליין געהערט,
גראָבער האָט גערעדט מיט דער לבנה.
— „האָט אפשר ביי אייך געברענט, האַרציקע לבנה?"

אַלע שיסן אויס מיט אַ ווילדן געלעכטער, וואָס בלייבט הענגען אין צימער אַ לאַנגע ווײַלע.

מען קלינגט, די שכנים פאַרשווינדן, עס קומט אַריין בום, אויסגעדאָקסן, כאָטש ער זעט נאָך אויס ווי אַ יינגל. ער טוט אָן זיין אַרבעטס-כאַלאַט און גייט צו צום שאַנק מיט גראָבערס מאַנוסקריפּטן. ער נעמט אַרויס אַ העפט און לייענט עס שטיל, אויפמערקזאַם.

בּוֹם

ווי דייטלעך אַלץ איז דאָ בעזאָגט.
וויפל איינפאַל און פאַרשטאַנד.
און אויפעסן וועט אַלץ אָט־דער־אָ שאַנק?
דאָס אַלץ — דער סוף פון חלומען אין נעכט?
דאָס אַלץ — דער סוף פון גרין ארויף, ארויף?

ער לייגט אוועק דאָס העפט און שטעלט זיך ארבעטן. עס קומט אריין גראַבער

גראַבער

בראַוואָ בּוֹם! איך זע, דו האָסט אַ נייעם פּלאַן.
עס איז אפשר דער בעלונגענסטער

ער דערזעט זיין מאַנוסקריפט אויפן טיש

אָ, מיין העפט...

ער נעמט דאָס העפט אין האַנט מיט איפערזיכטיקייט.

צו וואָס האָסטו ארויסגעשלעפּט מיין העפט? שוין אַ יאָר זיבן, ווי איך האָב נישט גערירט דעם מאַנוסקריפט..

בּוֹם

איר האָט מיר דערלויבט צו לערנען אַלע מאַנוסקריפּטן.

גראַבער

בלייבט שטיין דעם מאַנוסקריפּט צוגעדריקט צו זיך, און גיט אים דער־נאָך בּומען

נאַ...

גראַבער גייט ארויס, עס בלייבט בום, ער ארבעט ביים אפּאַ־ראַט. ער רעדט אַליין צו זיך

בּוֹם

דער בזלן האָט געמיינט: געכאַפּט אַ מענטש אין וואַלד
אין קעלער, אין תפיסה, וועלף זענען וועלף. די בוימער זענען טויב, ציגל זענען טויב, ווענט זענען טויב.

ער פאַרשטעלט דאָס פּנים מיט די הענט

וואַכן אויערן ביי דער וועלט. יעדעס בלעטל אַן אויער,

יעדער ווינט אַן עדות, יעדער ציגל האָט געהער. אַלץ באַהאַלטן, אַ סך עוולות, אַ סך געשרייען, אַ סך טרערן. איצט וועלן מיר עפענען דער וועלט דאָס מויל. דערציילן, דערציילן פון דער פינצטערניש, דערציילן פון דער פאַרבאָרגעניש, מיר וועלן דורכזיפן די ווינטן און צונעמען ביי זיי די ווערטער פון די מענטשן. ווען אַ האַרץ האָט געציטערט, און אַ וואַנט האָט אויפגעפרעסן דאָס געשריי

דער אַפּאַראַט צינדט זיך אָן. מען הערט אַ שטים.

אַפּאַראַט

רוים יאָר 1540, רוים יאָר 1540, רוים יאָר 1540.

בּוֹם

צום אַפּאַראַט, אין עקסטאַז

איך הער אייך, איך הער אייך פאַרשווונדענע קולות, איך הער אייך...

ער זעצט זיך אַראָפּ אין בענקל:

פ אָ ר ה אַ נ ג

בילד פינף

איידער עס הויבט זיך אויף דער פאָרהאַנג, לויפט דורך א ציטונגס-ייִנגל. אויף די ציטונגען בוטס פּאָרטרעט.

ציטונגס-יינגל 1

א גרויסע דערפינדונג. בנימין שניידער האָט דערפונדן א לעבעדיקן טורעם.

ציטונגס-יינגל 2

א טורעם, וואָס רעדט מיט פאַרגאַנגענע דורות. דערפונדן בנימין שניידער.

ציטונגס-יינגל 3

בום אליין דערציילט וועגן זיין טורעם! לייענט היינט אין אונזער ציטונג!

ווען עס הייבט זיך אויף דער פאָרהאַנג, זעט מען דעם שניידער-הארשטאט. אלע האלטן ציטונגען מיט בוטס בילדער. עס איז טומלדיק און פריילעך.

נחומקע

ריייזל, זע נאָר, זע, בוטס פּאָרטרעט!

רייזל

וויי, נחומקע, וויי.

יינגלעך

טאקע בום, אָבער דער זעלביקער בום!

ריינגלעך

געוואָרן אַ גאַנצער לײַט.

ריינגלעך

אַ־יאַ־טעבע דאָס געוואָרן.

דער צעטראָגענער שניידער

עפּעס אַ מאַשינאָווע חזנדל. האַ? איי, איי, איי, איי, מען מאַכט עס אַ וועזן דערפֿון.

ריזל קוקט אויפֿן שניידער מיט אַ נצחון-שמייכל

ריזל

אַ חזנדל, נישט אַ חזנדל, איך וועל פּאָרן אַ קוק טון אויף באָמען.

זי באַטראַכט זײַנע פֿאָטאָגראַפֿיעס

דער זעלביקער בום.

נחומקע

וואָס הייסט, דו ווילסט, אַז אַ נאַז זאָל בײַ אים צוואַקסן פֿאַר פֿרייד?

ריזל

אָבער פֿונדעסטוועגן איך מיין...

נחומקע

וואָס מיינסטו. וואָס? באַרנישט מיינסטו נישט, אָט וואָס.

ריינגלעך

קוקן אויף די פֿאָטאָגראַפֿיעס

זעט אויס אַ גאַנצער פֿילאָזאָף.

ריינגלעך

אַ גענעראַל!

רייזל

וואָס איז דאָ צו לאַכן? טאַקע אַ פּילאָזאָף און טאַקע אַ גענעראַל.

רינגלעך

ער האָט שוין געוויס אין אונז אַלעמען פאַרגעסן.

נחומקע

עפּעס אַ ברייווטרעגער גייט אַהער!

דער אַלטער שניידער און די געזעלן שטעלן זיך אויף און וואַרטן נייגעריק.

רינגלעך

טאַקע אַ ברייווטרעגער! ער טראָגט אַ גרויסן קאָנווערט.

שניידער

אַ ברייווטרעגער? איך האָב שוין לאַנג פון קיינעם קיין בריוו נישט געהאַט

ברייווטרעגער

קומט אַריין

איך ווייס נישט, צי מיינט מען אייך, צי עמעצן אַנדערש? איך האָב נאָך אַזאַן אַדרעס קיינמאָל נישט געזען.

ער לייענט הויך דעם אַדרעס

צו מיינע טייערע חברים פון שניידער וואַרשטאַט, אין דער שטיינערנער שטאָט, אויף דער טונקעלער גאַס.

נחומקע

און פון וועמען איז דער בריוו?

נחומקע נעמט דעם בריוו, אַלע רינגלען אים אַרום.

ברייווטרעגער

הייסט עס, אַהער איז טאַקע דער בריוו, צו אייך?

אלע

אהער, אהער, צו אונז, טאַקע צו אונז.

ברייטטרעגער גייט אַוועק.

נחומקע לייענט הויך און מיט האַרץ.

נחומקע

טייערע חברים פון שניידער וואַרשטאַט! רייזל,

רייזל קוקט אַריין אין בריוו: „טאַקע רייזל שטייט אָנגעשריבן"

נחומקע,

נחומקע קלאַפּט זיך אַליין אין האַרצן: „דאָס מיינט מען מיך"

שימעלע,

שימעלע שרייט אויס: „איך בין דאָ"

בענע קוקורוזע,

בענע שרייט אויס פריילעך: „קוקורוזע איז קוקורוזע"

חיימקע שוואַרצער און אַלע נייע, וואָס איך קען שוין נישט! איך ווייס, אַז איר פרייט זיך מיט מיין טורעם, וואָס איך האָב אויסגעבויט! איך פריי זיך אַליין אויך, דער טורעם וועט דערציילן פאַר דער וועלט פון אַלע עוולות, וואָס מענטשן האָבן געטון איינע די אַנדערע, פאַר־הונדערט־יאָרן, פאַר־טויזנט־יאָרן און פאַר אַלע יאָרן. און דער וועג פון מענטשן וועט ליכטיק ווערן און מיר וועלן בויען אַ וועלט מיט אַלע פענצטער צו דער זון.

רייזל

אהאַ, אַבי זיי לאַכן, גענעראַל שמענעראַל!

נחומקע

און איך פאָר צו בוסען זען דעם טורעם, הערן וואָס ער דערציילט.

רייזל

איך פאָר אויך.

שניידער

גיט אַ פּאַך מיט די הענט, ווי מיט פליגל.

ווער פאָרט? שאַ! ווער פאָרט, פרעג איך? עפּעס אַ נײַ מאַשינאָווע חזנדל דאָרט, און זײַ פאָרן שוין! קיינער פאָרט נישט! מען נייט, מען נייט, מען נייט!

אַלע נייען.

יינגלעך געבן פּלוצים אַ זעץ אַרויס מיט אַ ניגון:

יינגלעך

איי, קלינגט שערן, ווי די גלאָקן,
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ.
פאָדעם רייסן, נישט געשראָקן,
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ!
וואָס מיר, ווען מיר, זײַדענע זשאַקעטן,
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ,
מען האָט אונז היינט צו גאַסט פאַרבעטן,
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ.

מאָס געמאָסטן, שער געשאָרן, נעדעלע גענייט!
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ.
לאָמיר אויסזינגען דאָס לידל מיט אַ פרייד.
טופּאַ, צימבאַ, טראַלאַלאַ.

די יינגלעך זינגען מיט בדען, קלאַפּן צו טיט די שערן, מיט די פּרעסאייזנס, אַן אמתער אָרקעסטער.

פאָרהאַנג

בילד זעקס

גראָבערס און בומס צימער אויפגערוימט. אויף די ווענט צייכענונגען פון טורעם. אינמיטן צימער דער טורעם-מאָדעל. פון בײדע זייטן צוגעגרייט בענקלעך. רייזל זיצט ביי א טישל און שרייבט. אין פענצטער שטעלט זיך אריין חנה רויזעס קאָפּ.

חנה רויזע

איך בעט אייך, זאָגט מיר, ווער איז דאָ דער בלאָנער? גראָבער, צי בום? נישט איך ווייס, וואָס זיי טוען, נישט איך ווייס, ווער איז דער גלאָוונער.

רייזל

שפּאַסיק

ביידע זענען גלאָוונע.

חנה רויזע

יאַנקל יוסע מיינער זאָגט, אַז אין בלאַט איז דער עיקר ווען בומען, אַז ער איז דער גלאָוונער.

יאַנקל יוסע קומט צו צום פענצטער מיט א צייטונג אין האַנט און ווייזט מיט דער האַנט אויף בומס פּאָרטרעט.

אָט־אָ, בנימין שניידער, דער גרויסער דערפינדער איבערן גאַנצן בלאַט. און מיר ווייסן דעם אמת, גראָבער איז גע־ווען דער ערשטער. אַז בום איז געקומען, איז ער נאָך געווען א צוציקל!

יאַנקל יוסע

אָט דאָס איז טאַקע אַ קשיא. אפשר מאַכן זיי גאָר אַ
טעות אין בלאַט?

אַ שכן אין פענצטער

ניין, זאָגט עס נישט! אין בלאַט ווייסט מען אַלץ. אָט
שטייט אין בלאַט, אַז עס וועלן דאָ היינט זיין געסט.

רייזל

יאָ, עס וועלן זיין געסט.

יאַנקל יוסע

נישט שטאַלץ

אַלץ הייסט געסט! פּראָפעסאָרן! אַ מיניסטער וועט זיין,
פאַרגעסן זיין נאָמען...

נעמט זוכן אין צייטונג זיין נאָמען.

עס קומען אַריין בום און גראָבער. יאַנקל יוסע, די שכנים,
חנה רייזע גייען אַוועק. בום און גראָבער אַרבעטן ביים אַפּאַראַט
אָנגעשטרענגט. עס קומען זיך צונויפֿ די געסט: הערמאַן מאַר-
גענטוי, אַ פּלינקער און שמייכלדיקער, אַ צייטונגס-מענטש. מיט
אים אַ פרוי, אַ קיילעכדיקע דאַמע, זעט אויס ווי אַ [illegible] (אינדיטשקע),
מיט אַ גרינעם פעדער אין הוט.

דער מיניסטער, אַ מענטש אין גאָלדענע ברילן. מיט אים צוויי
רייכע דאַמען. דער זייד פון זייערע קליידער שורשעט, ווי פליגן
זאָלן זשומען.

מענטשן אין צילינדערס. מיט פּאָרטפעלן. מענער און פרויען, אַ
גערויש. באַקוקן דעם טורעם, פאָטאָגראַפירן אים.

אַ דאַמע

איך בין שוין זייער נייגעריק צו הערן דעם טורעם! גע-
פאָרן אַ גאַנצע נאַכט.

הער אין צילינדער

און איך האָב דורכגעלאָזן א קאָנצערט. איך טו דאָס קיינמאָל נישט, נאָר היינט צוליבן טורעם.

א דאמע

מען מוז אמאָל מאכן אן אויסנאם!

הער אין צילינדער

זיכער.

גראבער

גייט צו צום אפאראט און מאכט א סימן, אז ער וויל רעדן.

חשובע געסט! די דערפינדונג געהערט צו אונזער יונגן געלערנטן בנימין שניידער. דער טורעם שטייט דאָ פאר אייך. דער טורם איז ערלעכער, ווי דער ערלעכסטער מענטש, און קליגער, ווי דער קליגסטער, ווייל דער טורעם הערט דאָס פארבאָרגענע און דאָס געהיימע פון דער פארגאנגענהייט. מיר וואַרטן, אז איר זאָלט אויפבויען דעם טורעם און ליכטיק מאכן די וועגן פון לעבן.

אלע פאטשן בראַוואָ.

דער טורעם צינדט זיך אָן.

רוים יאָר 1540

אין טורעם הילכט א געלעכטער. פארשידענע שטימען מישן זיך צונויף. עס גיט א קלאפ אן אייזערנער שטעקן אן דיל. עס הערט שטיל.

שטים 1

איז וואָס האָט געזאָגט דער אפיקורס קאָפּערניק? און וואָס שטייט אין זיין שריפט? זאָג מירן זון.

צווישן די געסט א גרויסע איבערראשונג.

א פרוי אין זיידנס

אך, וואָס פארא וווּנדער דער טורעם איז!

די פראָפעסאָרן רייבן זיך די ברילן.

א גאַסט אין אַ צילינדער

מײַנע דאַמען און הערן, עס איז װירקלעך אַ סענסאַציע דער טורעם!

שטים אין טורעם

אַ הױכע, במעט אַ פרױען-שטים

הײליקער פאָטער! קאָפּערניק װיל זײַן שטאַרקער פון גאָט. גאָט האָט פאַרפעסטיקט די ערד און פירט די זון איבערן הימל, װיל קאָפּערניק גאָטס סדר ענדערן.

שטים 1

װאָס זאָגט ער דען דער אפּיקורס קאָפּערניק?

שטים 2

אין שרעק

שטראָף מיך נישט, גאָט! ער האָט געזאָגט, דער אפּיקורס קאָפּערניק, אַז די זון שטײט.

שטימען אין אַפּאַראַט

אַ פאַרפירעניש!

דער טײַוול רעדט דורך אים!

שטים 1

און װאָס נאָך זאָגט ער, דער אומגליקלעכער קאָפּערניק?

שטים 3

ער זאָגט: דער אמת איז װיכטיקער, װי גאָטס װאָרט. זאָלן זיך צעלױפן װי מײַז, די װאָס האָבן מורא פאַר ליכטיקײט, און זאָלן זײ זיך באַהאַלטן אונטער גאָטס װאָרט... עס װעלן זיך צעלױפן די פּחדנים. די צבועקעס װעלן אָפּקערן דאָס פּנים. אָבער פאַר דעם, װאָס דער אמת איז אױפגעגאַנגען, איז אים סײַװי ליכטיק און אױבּמען װעט אים מיט שטײנער פאַרװאַרפן, װעט ער סײַװי קומען אין די שפּעטערדיקע יאָרן. אַזױ זאָג איך, קאָ־פּערניק, אמן.

שטים 1

בענוג!

שטימען

פאַרפלוכט זאָל ער זיין, פאַרפלוכט, דער אפיקורס קאָ־פערניק!

אין טורעם הויבן אָן קלינגען גלאָקן.

א גאסט מיט א טעקע

צו וואָס אויפדעקן דעם שטויב פון דורות? צו וואָס? גאָט האָט אונז געשענקט די פאַרגעסנקייט, לאָמיר אים דאַנקען דערפאַר.

א גאסט אין ברילן

עס איז אַ פּראָבלעם דער טורעם. וועט אַ סך זאַכן אויפ־רודערן.

די געסט צעגייען זיך ביסלעכווייז. די שטולן בלייבן ליידיק.

דער לעצטער גאסט

אַ דאַנק. וועגן מיין איינדרוק וועל איך אייך לאָזן וויסן שריפטלעך.

דער לעצטער שטול בלייבט ליידיק. אין צימער גראַבער, בום, רייזל. די קעפּ פון די שכנים דורכן פענצטער.

גראַבער

איראָניש

זיי דאַרפן זיך נאָך מיישב זיין, צי די זון שטייט, אָדער זי דרייט זיך, זיי וועלן אונז לאָזן וויסן שריפטלעך.

בום

מיר דאַכט זיך, אַז אַ פאַרפלייצעניש איז דורכגעלאָפן.

ער גייט צו צום טורעם און בלייבט שטיין פאַרשוויגן.

פ אָ ר ה אַ נ ג

בילד זיבן

גראַבערס און בומס צימער. חנה רויזע און יאַנקל יוסע
ראַמען אים צו.

חנה רויזע

אסור אויב איך ווייס, וואָס זענען זיי אזוי צעטראָגן.

יאנקל יוסע

מאַכט מיט די הענט א באַוועגונג, וואָס באַדייט: „ווער ווייס“.

חנה רויזע

און אַלץ צוליב דעם טורעם. מאָדנע מענטשן און מאָדנע זאָרגן.

עס קומען אַריין גראַבער און בום, רעדנדיק צווישן זיך.

גראַבער

און קיין ברירה איז אַלץ נישטאָ. וואַרטן, וואַרטן, וואַרטן, ביז עס וועט עמעצער דעם טורעם דאַרפן.

בום

באַטראַכט דעם טורעם באַגייסטערט

אָבער דער טורעם איז דאָ. אָט שטייט ער, אָט וועט ער אָנהייבן דערציילן מעשות און געשיכטעס און אָפּטון שקאַצערייען דער געשיכטע. מיין קלוגער, מיין לעבעדי־קער טורעם.

לויפט אַרויף אויף די טרעפּלעך צום אַפּאַראַט, לאַכט און עקסטאַז.

גראַבער

האַלט אים אָפּ

אָבער בום, בום, אַז קיינער וויל אים נישט, אַז קיינער דאַרף אים נישט.

בום

מונטער

וועלן מיר אַליין אין וועג זיך לאָזן גיין, אין וועג אריין, אין וועג.

צו אַלע וויסטע שלעק.

גראַבער

וווהין אין וועג? מיר לאָזן זיך אין שטורעם...

בום

און אפשר וועלן מיר אַ לאַנד געפינען, וואָס וועט אויפֿבויען דעם טורעם.

ער הויבט אָן פֿאַנאַנדערנעמען דעם אַפּאַראַט, פּאַקט אים צו־זאַמען. גראַבער שטייט אַפּאַטיש. אין פֿענצטער הערט מען, ווי די שכנים מיט די שכנות רעדן צווישן זיך.

שכנה מיטן קוויטשיקן קול

זיי פֿאָרן שוין אַוועק? וווהין?

יידענע מיט באַסאָווע שטים

וווהין? אַ דאגה בײַ אַזעלכע פֿויגל ווו צו פֿליען?

שכנה מיטן קוויטשיקן קול

פֿאַרוואָס זשע שרייבן די בלעטער וועגן זיי, אַז זיי זענען אַזעלכענע חכמים?

פֿאַרוואָס זשע איז נישטאָ אויף זייער סחורה קיין בעלנים?

חנה רוויזע

פאַרזאָרגט

מיינע שונאים זאָלן אַזוי וויסן פון זייערע יאָר,
ווי איך ווייס, וואָס עס קומט דאָ פאָר.

שכן 1

רעדט צו גראָבערן און בומען, וואָס פּאַקן דערווייל די מכשירים

פאָרט איר באָר אַוועק... אַ שאָד, אַ שאָד,
גאָר אַנדערש האָט זיך מיר געניזט דער נאָט,
אַז איר האָט דאָ געטומלט מיטן טורעם, מיט די גלאָקן
נאָר נאַראָנים האָבן זיך פאַר אייך געשראָקן...
נישט איך, נישט מיין נאָדל, נישט מיין פרעס
און נישט מיין שער

שכן 2

און צוריק וועט איר נישט קומען?

דריזל

ווער ווייסט, מיר לאָזן זיך אויף גאָרער וועלט...

שכן

די וועלט...

שאָקלט מיטן קאָפּ

די וועלט איז איצטער שמאָל.
פאָרט איר אין דער וועלט אַריין,
איך ווינטש אייך גוטס, איך וואָלט אַוודאי וועלן...
נאָר איך זאָג. איך מיין: מען וועט דעם וועג פאַר אייך
פאַרשטעלן.

עס שווימט אַרויס אַ ריזיקע לבנה און די לבנה-איינוווינער פּאַבן
מיט אַ טיכעלע.

פ אָ ר ה אַ נ ג

בילד אכט

גראָבערס צימער שטאַרק געענדערט. בלויז איי־ניקע צייכענונגען הענגען נאָך אויף די ווענט. חנה רויזע שיילט קאַרטאָפל, און יאַנקל יוסע קוקט אַריין אין אַ בלאַט.

חנה רויזע

ווי מיינסטו, יאַנקל יוסע, ווו זענען איצטער אונזערע פאַר־
שווינען? ווו פאָרן זיי אַרום? רייזל, גראָבער, בום?
אָט דער בום אַ מאָדנער יונג, די בלעטער שרייבן,
מאַכן פון אים אַ טאַראַראַם,
און ער? ער איז אַ קבצן, אַן אָרעמאַן...

יאַנקל יוסע

אוודאי, איז טאַקע שלעכט.
אָוועקגעשלעפּט זיך... נישט קיין היינט, און ווער ווייסט
וואָס איז מאָרגן,
אַז עס ווילט זיך זיי די גאַנצע וועלט פאַרזאָרגן.
וואָס עס איז געווען מיט יאָרן און פאַרצייטן.
וועמענס עסק? אַבי אַ שטיקל ברויט,
אַבי אַ העמד צו בייטן.

חנה רויזע

דו זעסט דאָך, יעדער פויגל צו זיין מין,
און יעדער מענטש אַן אַנדער זין.

מען קלינגט. עס קומט אריין א בריוטרעגער מיט א בריוו.

בריוטרעגער

גראַבער ארכיטעקט.

חנה רויזע

אויף וועמען האָט איר געפרעגט?

בריוטרעגער

בנימין שניידער און גראַבער ארכיטעקט.
א בריוו פאר זיי פאראן.

חנה רויזע

א בריוו? פון וואנען?

בריוטרעגער

פון א ווייטן, זייער ווייטן לאנד.
גיט אָפּ דעם בריוו און גייט אוועק.

חנה רויזע

באטראכט דעם קאָנווערט

א פויגל אויסגעמאָלן און א מענטש, וואָס פליט.
אזעלכע מענטשן און אזעלכע בריוו.
קוועטשט מיט די פּלייצעס.
עס קומען אריין הערשל בער און שטעלן זיך אויך באטראכטן דעם קאָנווערט

יאנקל יוסע

ר׳ הערשל בער, האָט איר אמאָל געזען, געהערט,
אזא־אָ בריוו, אזא קאָנווערט?

הערשל בער

געזען, געהערט...
איך האב אן אייניקל פון יענער חברה, איז ער אוועקגעפאָרן
ווייזט אויפן קאָנווערט
אָט טאקע אין דעם־אָ לאנד און איז געוואָרן דאָרט א פויגל...

יאנקל יוסע

א וואָס?

הערשל בער

א פויגל. א פליער אין די הימלען... אָט־אָ

ער שלעפט ארויס פון קעשענע בריוו מיט אן עראָפּלאַן, או זיין אייניקלס פאָטאָגראַפיע, א פּילאָט.

נישטאָ אמאָליקע יאָרן...
אמאָל א מענטש האָט ער געהאַנדלט מיט ברויט מיט קאָרן,
און א פויגל איז געווען א פויגל. געוויינלעך סע פליט,
און איצט — אַלץ איז אויסגעמישט געוואָרן.
א וועלטעלע, אז גאָט באַהיט.

יאנקל יוסע באַטראַכט דערווייל דעם בריוו, דורכן קאָנווערט לויכטן זיך דורך געצייכנטע פיגורן.

יאַנקל יוסע

זעט נאָר, צו שטוינען, זאָג איך אייך, צו שטוינען!
די זעלבע צאַצקעלעך און פּאַסקעלעך, ווי ביי אונזערע פארשוינען
א לעקאַך און א דריידל, און א קאָטער און א פּיפּערנאָטער
ווער קען דאָס ליינען, ווער קען באַנעמען?
איך קען נישט און קיינער וועט נישט קענען.

הערשל בער

גיט אהער פּאַמעלעך, אינדערשטילן,
וועל איך עס איבערקריכן מיט מיינע נייע ברילן.

אלע קוקן אריין אין בריוו.

פ אָ ר ה אַ נ ג

בילד ניין

אין אַ ציטער, ערגעץ אונטערהענגס, זיצן גראַבער, בום און רייזל. מערב אייראָפּע. לאַנד אומבאַשטימט.

גראַבער

איר הערט, האָט ער מיך אַ כאַפּ געטון, דער פאַרשוין, פאַר דער האַנט און האָט שוין מער נישט געוואָלט מיך אָפּלאָזן. ער האָט, זאָגט ער, אַ גרויסן גביר. ראָטשילדראָ־וויטש הייסט ער. אַזאַ גביר האָט פאַרמאָגט מיליע מי־ליאָנען מיליאַסן. און יענער גביר וויל קויפן און אויס־בויען דעם טורעם.

בום

אַזוי זאָגט ער? און ווי הייסט ער, דער פאַרשוין?

גראַבער

ווי זאָל ער הייסן? מנחם מענדל.

אין דעם גיט זיך אַ פּראַל אויף די טיר, און עס פליט אַריין אַ פאַרשוין אַ שפּיציקער, אַ דאַרער, אַ פליענדיקע קאַפּאָטע.

מנחם מענדל

מנחם מענדל, און טאַקע מנחם, און מיר מוזן שוין גיין. אָבער טאַקע די רגע, די מינוט, ווייל דער גביר וואַרט אויף אונז. און איר ווייסט, וואָס הייסט דער גביר וואַרט? אַלע זיינע גרויסע געשעפטן פון מיליע מיליאָנען מיליאַסן וואַרטי הייסט עס.

גראַבער

מיר זענען גרייט.

מנחם מענדל

רעדט ווייטער

זאָג איך אייך, אָט קומט שוין און לאָמיר גיין. נאָר איר הערט נאָר, דאָרט קיין סך נישט רעדן. מחמת אַ גביר, וואָס האָט זיינע מיליע מיליאָנען מיליאַסן, — איז מיט אַזעלכע מענטשן נאָר נישט קיין סך גערעדט. נאָר גע־שוויגן. ער רייכערט אַ ציגאַר און איר רייכערט אַ צי־גאַר,

מענדל באַווייזט, ווי ער רייכערט אַ ציגאַר

ער שווייגט און איר שווייגט, ער טראַכט און איר טראַכט, ער זאָגט דריי ווערטער און איר זאָגט איין וואָרט. ער האָט קיין צייט נישט און איר האָט קיין צייט נישט. ער האָט זיינע מיליע מיליאָנען מיליאַסן, און איר...

מנחם מנדל פאַרהאַקט זיך און טראַכט אַ ווײַלע וואָס צו זאָגן ווייטער, רייזל העלפט אים אַרויס שפּאַסיק

רייזל

און איר האָט אייערע מיליע מיליאָנען מיליאַסן.

מנחם מענדל

גיט אַ שאַרפן קוק אויף רייזלען

זאָג איך, אָט לאָמיר שוין נעמען און שוין גיין, ווייל דער גביר וואַרט. און די מיליע מיליאָנען מיליאַסן האָבן פיינט צו וואַרטן, איר פאַרשטייט?

גראַבער און בוים

קומט לאָמיר גיין

שלעפן אַוועק מנחם מענדלען

רייזל

בלייבט אַ ווײַלע אַליין און מאַכט נאָך מיט די הענט, ווי מנחם מענדל רעדט.

פלוצלינג גיט אַ קלונג, פונקט ווי דער הימל זאָל זיך עפענען, ריי...ל שפרינגט אָפּ אָן אַ זייט. עס שווימט אַרויף אויף דער סצענע דער גביר, ער גלאַנצט אינגאַנצן אַטלעס. נאָך אים די גבירטע, זי פינקלט: אַטלעס, גאָלד און זילבער. נאָך איר די גבירטשיקעס, אויסגעפּוצט אין גרין און ליליאַ. יעדערער טראָגט אויף דער פּלייצע אַ זעקעלע און עס איז אָנגעשריבן אויף דעם: געלט. (די פאָלקס פאַנטאַזיע וועגן אַ גביר). נאָך זיי טישלעך מיט סעקרעטאַרן, מיט טעלעפאָנען, מיט מאַשינינסטקעס, אויטאָמאָבילן, שאָפערס, קיכערס, קעכינס, שטוב-מיידלעך און אַנדערע דינערשאַפט. אַלע בלייבן שטיין. עס גיט אַ קלונג, גלייך דער הימל זאָל זיך עפענען און עס קומען אָן אַנטקעגן גראָבער, בום און מנחם מענדל. דער גביר און די סעקרעטאַרן ציינד אַלע פּאַראַמאָל אָן גרויסע ציגאַרן. מנחם מענדל טראָגט עטלעכע מאָל איבער דעם שירעם פון איין האַנט צו דער אַנדערער. גראָבער און בום וואַרטן רויק.

גביר

לאָמיר זען אייער טורעם.

בום אַרבעט ביים אַפּאַראַט, דער טורעם צינדט זיך אָן

פופציק יאָר צוריק. טונעיאַדעווקע, אַ חדר.

קינדער־שטימען

קאָמעץ אַלעף — אָ
קאָמעץ בית — באָ
קאָמעץ גימל — גאָ

קול פון רבין

שייגעץ! נאָכאַמאָל זאָג!
בראשית — פון אָנהויב.

קינדער־שטימען

בראשית — פון אָנהויב.

קול פון רבין

ברא — האָט באַשאַפן.

קינדער־שטימען

ברא האָט באַשאַפן.

קול פון א פרוי

שלאָגט אים רבי, אַז בלוט זאָל גיין. ער איז געפאָרן
רייטנדיק אויף דער שכנטעס ציג.

קול פון רבין

אויף אַ ציג, איי, איי, איי.

קול פון א פרוי

איז די ציג אויף מיינע צרות קראַנק געוואָרן.
איז ליגט די ציג קראַנק. קוים זי מעקעט: מע, מע.
און דער תכשיט איז גאָר אַוועק צום טייך זיך באָדן.

קול אויף רוסיש

עטאָ טשטאָ זאַ שום?
עטאָ טשטאָ זאַ בעזפּאָריאַדקי?

קול פון רבין

וויי איז מיר אַ פּאָליציאַנט!

קול פון א פרוי

וויי איז מיר, וואָס וויל ער?

קינדער־שטימען

דריי, פיר — פאַרמאַך די טיר,
פינף, זעקס — באַק געבעקס,
זיבן, אַכט — אַ גוטע נאַכט.

דער גביר און אלע סעקרעטארן לאכן. מנחם מענדל לאכט מיט. בום און גראבער שמייכלען.

דער מורעב צינדט זיך אן:

ווילנע, יאר 1902. צארישע רוסלאנד.

קול פון א פרוי אין טורעם

חברים, איך עפן היינט צום ערשטן מאל די זיצונג פון ווילנער קאמיטעט נאכן העלדישן טויט פון אונזער חבר הירש לעקערט. לאמיר באערן זיין אנדענק.

מען הערט א האשיקע באוועגונג פון שטולן און א שטילן כליפען פון א פרוי

קול פון א פרוי

דער יידישער פראלעטאריאט האט ארויסגעשטעלט פון זיך א ראכע־נעמער פאר דער באליידיקונג פון זיין ערע. מיט דעם האט ער דערוויזן, ווי אנטוויקלט עס זענען ביי אונז די געפילן פון מענטשלעכער ווירדע. ערע דעם ראכע־נעמער, וועלכער האט זיך געבראכט אן אפפער פאר זיינע ברידער. ער האט זיך נוקם געווען פאר דער שאנד, פאר שמייסן ארעסטירטע ארבעטער און האט די שאנד אפגעוואשן מיטן בלוט פון צארישן הונט פאן וואלן. לעקערט האט דערפאר באצאלט מיט זיין לעבן. דער העלדישער טאט פון הירש לעקערט וועט אונז וועקן צום קאמף און זיין טויט וועט רופן צו נקמה. מיר, וואס האבן געלעבט און געקעמפט צוזאמען מיט הירש לעקערטן, וועלן געדענקען זיין נאמען אין טעג פון שווערן קאמף און אין טאג פון גרויסן לעצטן זיג. דעמאלט, ווען מיר וועלן בויען א וועלט פון גערעכטיקייט, א וועלט, ווו אלע פענסטער וועלן זיין צו דער זון.

דער גביר און די סעקרעטארן זיצן אומהיימלעך שטיל. אתמערן פענסטער גייט דורך א קינדער־דעמאנסטראציע

קינדער

ברוים פאַר אונז!
אַ דאַך פאַר אונז!
אַלע פענצטער צו דער זון!

גביר שפּרינגט אויף, דערהערנדיק דעם לעצטן לאָזונג.

גביר

מאַכט צו דאָס פענצטער!

איינער פון די באַדינער פאַרמאַכט הילכיק דאָס פענצטער. דער גביר שטעלט זיך אויף און אַלע סעקרעטאַרן נאָך אים

דעם טורעם נעמען מיר נישט. אָן. מיר קענען אים נישט אָננעמען. ניין.

קיקט זיך אַרום אויף זיינע סעקרעטאַרן

סעקרעטאַרן

ניין.

ענטפערן אַלע אין כאָר.

אַלע גייען אַוועק. עס בלייבן גראָבער, בוס, מנחם מענדל.

מנחם מענדל

פּאָכנדיק מיטן שירעם, ווי מיט אַ פליגל

וואָס איז ער דאָ ביז געוואָרן? און פאַרוואָס טאַקע נישט אויסבויען אַזאַ־אָ טורעם? נאָר אַזאַ גביר קיין עין הרע קען נעמען און אויסבויען אַזאַ זאַך, נאָר ווער דען? איך זאָל בויען? דער אָרעמאַן זאָל בויען? איך וואָלט אוודאי בעוואָלט עפּעס אויפטאָן, האָב איך דאָך נישט קיין גראָשן ביי דער נשמה. איז טאַקע אַ יושר, אַז ער, ראָטשילדאָוויטש, זאָל אויסבויען אַזאַ זאַך און טאַקע פאַר אַלעמען. און פאַרוואָס נישט? אייביק לעבט אַ מענטש? האַ? איך פרעג אייך? וועט מען דערנאָך זאָגן: דער און דער, דער ברויסער גביר ראָטשילדאָוויטש, האָט אויסגעבויט...

גראַבער

לייגט ארויף א האנט אויף מנחם מענדלס אקסל

מען וועט באַרנישט זאָגן...

בום און גראָבער גייען אוועק

מנחם מענדל

פאַרוואָס טאַקע נישט? פאַרוואָס נישט?

פ אָ ר ה אַ נ ג

בילד צען

(חנה רויזע און יאנקל יוסע אין צימער. זי שיילט קאר־
טאָפל און ער לייענט א צייטונג.

חנה רויזע

איך וואָלט געוועז א בעלן וויסן, ווו זענען איצטער
אונזערע פארשווינען, ווו זענען זיי פארפאָרן?
מיר האָט זיך געחלומט, אַז בוים איז אויסגעוואָקסן
און גאָר א גרויסער יונג געוואָרן.

יאנקל יוסע

נאדיר, דערמאָנט זיך גאָר אָן בומען...
ווער ווייסט, ווו זיי זענען אהינגעקומען?
אָט בעסער הערט, וואָס עס ווערט געשריבן אין בלאַט:
„א יינגל פון צען יאָר איז געוואָרן א מאגנאַט״.

חנה רויזע

אָט לייען טאקע, ־אָל מען הערן,
אפשר וועט דער אויבערשטער אונז עפעס אויך באשערן.

(אין פענצטער שטעלן זיך אריין די קעפּ פון דער קוויטשעדי־
קער שכנה און פון דער ירענע. מען זעט הערשל בערס קאָפּ
אויך.

יאנקל יוסע

„אהרן שימעלשטיין, א יינגל פון צען יאָר איז געוואָרן
א מאגנאַט. און גאָר אומגעריכט. ער האָט באקומען א

ידיעה, אַז זײַן פֿעטער אין קאַליפֿאָרניע, אַ גרויסער גביר איז פּלוצלינג געשטאָרבן, און האָט אָפּגעשריבן זײַן גאַנצע ירושה פֿאַרן ייִנגל.

שכנים

טאַקע געוואָרן אַ מאַגנאַט? אַז עס טרעפֿט, איז גוט.

יאַנקל יוסע

לײענט ווײַטער

און אָרעם מײדל האָט חתונה געהאַט מיט אַ מיליאָנער און ווערט גליקלעך אויפֿן גאַנצן לעבן. אין פּאַריז איז פֿאָרגעקומען אַ וווּנדערלעכע מעשׂה. אַ מײדל, וואָס האָט געאַרבעט אין רעסטאָראַן, האָט זיך באַקענט מיט אַ גרויסן מיליאָנער...

מען קלינגט אין טיר. רײזל, גראַבער און בוים קומען אַרײַן.

חנה רויזע

דערפֿרײט זיך

איר האָט זיך מיר טאַקע געחלומט...

בוים

דאָס האָט איר אונדז, מומינקע, בעזען פֿון דערווײַטנס.

גראַבער

קײן בריוו נישט געווען?

חנה רויזע

בריוו? עפּעס יאָ געווען און עפּעס נישט געווען...

קוקט זיך איבער מיט יאַנקל יוסען

איך געדענק נישט, איך האָב נישט געזען.

שכנים

אין פֿענצטער

צוריק געקומען...

שכנים

די וועלט איז גרויס און שיין און מען קומט צוריק אהיים.

שכנה

איז מען ווידער דאָ מיטן גאַנצן ברוך הבא.

יידענע מיט באַסאַווער שטים

אויף עפּעס רעכטס געפינען זיך בעלנים.

נישקשה, די וועלט פאַרשטייט זיך אויף אַ שיינעם פּנים.

הערשל בער

אוודאי און אוודאי, צוריקגעקומען...

די וועלט וועסטו נישט איבערמאַכן און נישט איבער־שפּאַרן...

שכנה מיטן קוויטשיקן קולכל

צוריקגעקומען ?

הייסט עס, מען האָט זיי נישט אָנגענומען.

שכנים זשומען, ווי אין אַ בינשטאָק.

פּ אָ ר ה א נ ג

בילד עלף

גראַבערס און בומס צימער. בום שטייט בײַ אַ טישל
און צייכנט. גראַבער גייט אום הין און צוריק און
רויכערט. אין צימער איז שטיל. רייזל שרייבט.

רייזל

וואָס איז אַזוינס אַ דיאַגאָנאַל?

גראַבער

לאָז צו רו, רייזל...

בום

רויק

אַ דיאַגאָנאַל איז די לענגסטע ליניע וואָס מען קען מאַכן אין אַ רעכטעק.

רייזל

און וואָס?

בום גייט-צו צו רייזלען, ווײַל איר ווײַזן די ליניע

גראַבער

בלײַבט שטיין האַסטיק נעבן בומען

דו ווייסט, בום, עס וואָלט גלײַכער געווען, דו זאָלסט אַרײַנגאַנצן דעם טורעם נישט אויסבויען. צו וואָס? נײַן, איך מיין אין דער אמתן צו וואָס? אָט שטייט ער און האָט אַרום אונדז עפּעס אַ פּוסטקייט געמאַכט. אַפילו די

שכנים קומען שוין נישט צו צו אונזערע פענצטער. און דו? דיך ארט נישט. דו ארבעטסט, ארבעטסט און ארבעטסט...

בום

יאָ, מיר דאַרפן דעם טורעם פאַרפולקאָמען. אָט זעסט, אזוי וועט די שטים זיין ריינער.

ער ווייזט א טייל פון אפאַראַט, וואָס מען דאַרף ענדערן

גראבער

וואָס איז די נפקא מינא, ריינער נישט ריינער. אז סיי ווי ווי״ל קיינער דעם טורעם נישט בויען. איך קען נישט פאַרגעסן די לאַנגע זוכענישן.

ער כאַפּט זיך ביים קאָפּ

מנחם מענדל, ראָטשילדאָוויטש, עפּעס א מין מאָדנער חלום. און אָט שטייט דער טורעם, עפּעס ווי א ביין אין האַלדז דער וועלט אוועקגעשטעלט און מען ווי״ל זיך מיטן ביין נישט ווערגן.

א פּאַוזע

בום

איך דערמאָן זיך איצט, ווי איך בין געקומען צו דיר. און דו האָסט מיר געוויזן דעם גרויסן הימל אין טע־לעסקאָפּ און דיינע מאַנוסקריפּטן. „אָט דאָס אַלץ מוזסטו אויסלערנען, אויב דו ווילסט בלייבן דאָ“, אזוי האָסטו צו מיר געזאָגט. און איצט איז אָפן פאַר אונז א גרויסע וועלט. אינדערהייך אַרויף, אַרויף צו די דורות.

גראבער

אַרויף... נאָר מיר זענען אַליין. קיינער ווי״ל נישט מיטגיין.

בום

פאַרקערט! אָט בין איך, אָט ביסטו און אַנדערע וועלן קומען.

בום הויבט אָן שטילערהייט צו זינגען

מײַן באָך, מײַן בענעלע
בים־בים, בום־בום...
די וועלט, די גאַנצע וועלט פאַר אַרום.

גראַבער כאַפּט אונטער די לעצטע ווערטער

גראַבער

די וועלט... ווער איז די וועלט? מנחם מענדל? ראָטשילד־דאַווידש? די פּרעסע־הינט. וואָס האָבן געבילט ווען דײַן דערפינדונג און פלוצלינג שטום געוואָרן... ווער איז די וועלט, בום? אַ אויסטראַכטעניש. און אין אַלע דײַנע דורות איז זי געווען אַן אויסטראַכטעניש.

בום

עס מאַכט נישט אויס, וואָס די שכנים קומען נישט צו אונדזערע פענצטער...

דרײַזל

לאָזט איבער דאָס שרײַבן און גייט־צו צו דעם ראַדיאָ, שטעלט אים אָן.
דער ראַדיאָ שפּילט: „טאַרעאַדאָר״.

גראַבער

אומגעדולדיק
וואָס דרייט ער דאָרט אַ פּידל?

בום

פײַפט

מײַן באָך, מײַן בענעלע, בים, בים,
בום, בום.

דרײַזל

דרייט דעם ראַדיאָ

ראַדיאָ

פלוצלינג

האַלאָ! האַלאָ! דער טורעם פון בנימין שניידער און אַר־כיטעקט גראָבער איז אָנגעקומען געוואָרן אין אונזער לאַנד.

אַלע גיבן זיך אַ וואָרף צו דעם ראַדיאָ

ראַדיאָ

די דערפינדער ווערן געבעטן קומען און בויען דעם טורעם אין דעם לאַנד, ווו אַלע פענצטער זענען צו דער זון.

שכנים

לויפן אָן צו די פענצטער

אָנגעבנ מען דעם טורעם?

שכנה

ווו? ווער?

שכן

אין לאַנד

בוים

„ווו אַלע פענצטער זענען צו דער זון"

עס גיבן זיך אָן עפן אַלע טירן. עס קומען אריין די געזעלן פון שניידער־וואַרשטאַט, פון שלאָסער־וואַרשטאַט, אַ טראַקטאָר פאָרט ארויף מיט אַ טראַקטאָריסטקע, זיי ברענגען פאָנען מיט אויפשריפטן:

„ווו אַלע פענצטער זענען צו דער זון"

דער טורעם צינדט זיך אָן

פ אָ ר ה אַ נ ג